

2. Внуков А. П. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании студентов педагогических институтов. 13 734 – теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки. Автореф. дис. ... кан. пед. наук. А. П. Внуков. – М., 1982. – 16 с.
3. Каплан И. М. Основы физического самосовершенствования студентов / И. М. Каплан. – Ташкент, 1991. С. 134-136.
4. Кучерявий О. Г. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / О. Г. Кучерявий. – К. : 2002. - 37 с.
5. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития [текст] / В. Г. Маралов. – М. : «Академия», 2002. – 256 с.
6. Сичов С. О. Формування пореби фізичного вдосконалення у студентів вищих технічних навчальних закладів. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. О. Сичов. – К., 2002. – 22 с.
7. Царик А. В. Актуальные проблемы формирования потребности человека в занятиях физической культурой и спортом. 13 734 – теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. А.В.Царик. – М., 1984. – 18 с.
8. Стимулирование профессионального самосовершенствования студентов в процессе организации их познавательной деятельности [http://www.coolreferat.com]. Назва з екрану. Режим доступу : http://www.coolreferat.com.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мішин Сергій Вікторович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка; викладач кафедри фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури КДПУ.

Маріям УЙСІМБАЄВА (Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено та розкрито сутність поняття «соціальна активність особистості», підкреслюється роль соціальної активності як чинника суспільного розвитку; наголошується на необхідності формування діяльного ставлення особистості до світу; визначаються ознаки, функції та спрямованість соціальної активності особистості.

Ключові слова: активність, діяльності, соціальна діяльність, особистість, спрямованості, соціальна активність, соціальна активність особистості, формування соціальної активності.

The article investigates and reveals the essence of the concept «social activity of the individual», emphasizes the role of social activity as a factor of social development, stresses the need to develop activity relation of the individual to the world/ The paper determines the features, functions and social orientation of social activity of the individual.

Keywords: activity, social activity, individuality, directionality, social activity, social activity of the individual, the formation of social activity.

Постановка проблеми. В умовах бурхливих соціальних перетворень, що відбуваються у світі, розвитку українського суспільства, що характеризується значними змінами в соціально-економічній сфері, виникає гостра потреба суспільства «в соціально активних членах зі стійкою особистісно значущою позицією, що вільно орієнтується в складній соціально-економічній та політичній ситуації, здатних ухвалювати рішення і досягати результату відповідно до поставленої мети, брати на себе відповідальність за свої вчинки, не утискаючи прав і свобод інших» [13]. Тому модернізація навчально-виховного процесу спрямована на формування в особистості соціальної активності, від якої залежить розвиток усього суспільства. Однією з найважливіших проблем сучасності є розвиток соціальної активності особистості як чинник прогресивного суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальної активності особистості завжди перебувала в центрі уваги дослідників. Поняття «соціальна активність» широко використовується у працях філософів, психологів, педагогів і соціологів. Різним аспектам формування соціальної активності присвячені дослідження педагогів Є. Белозерцева, Л. Вохминої, Б. Вульфова, О. Газмана, С. Дармодехіна, Л. Захарової, А. Зосімовського, Л. Іванова. Різні аспекти проблеми виховання соціально активної особистості розкрито в працях І. Беха, О. Чугунової, Т. Мальковської, Н. Остапенко, І. Павлової інших.

Природа та сутність феномену соціальної активності, її структура та загальні закономірності розвитку розкрито у роботах К. Абульханової-Славської, Є. Ануфрієва, О. Леонт'єва, А.В. Мудрика, Т. Мальковської, В. Петровського, С. Рубінштейна та ін.

Окремі аспекти проблеми формування соціальної активності особистості стали предметом дисертаційних досліджень останніх років: Н. Клімкіна «Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи», О. Тельна «Формування соціальної

активності незрячих учнів молодшого шкільного віку засобами рольової гри», Л. Нафікова «Формування соціальної активності слабозорих молодших школярів засобами музичного мистецтва», В. Косовець «Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села» та інших.

Метою статті є обґрунтування «соціальної активності особистості» як чинника суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціальна активність» і «соціально активна особистість» досить широко використовуються у працях філософів, психологів і педагогів, проте в науковій літературі досі не вироблено єдиного підходу в розумінні цього феномену. Поняття соціальної активності особистості розглядається як явище, як стан особистості й водночас як її ставлення до різних аспектів життєдіяльності [3].

Поняття «особистість» широко використовується в науках, пов'язаних із вихованням: психології, педагогіці, соціології та інших науках. З точки зору педагогіки і психології особистість – це певне поєднання психічних (включаючи психофізіологічні і соціально-психологічні) властивостей: спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уваги, емоційно-вольової сфери) [7:243].

Соціологи розглядають поняття «особистість», як відправну точку не на індивідуальні особливості людини, а на її соціальне оточення – соціальну систему, в яку вона входить, і соціальні ролі, які вона виконує в цій системі [17].

З соціолого-педагогічної точки зору, особистість – цілісність соціальних властивостей людини, продукт суспільного розвитку і залучення індивіда до системи соціальних відносин за допомогою активної предметної діяльності і спілкування. Індивід стає особистістю у процесі освоєння соціальних функцій і розвитку самосвідомості, тобто усвідомлення своєї самототожності і неповторності як суб'єкта діяльності й індивідуальності, але саме як член соціуму [19].

Таким чином, особистість постає як активний суб'єкт життєдіяльності, особа, яка здатна реалізувати свої потенційні можливості, жити повноцінним життям, самостійно діяти, здійснювати власний вибір, приймати незалежні рішення та відповідати за їхні наслідки. В умовах інтенсивних соціальних перетворень зовнішні умови, що визначають розвиток особистості, піддаються змінам. У зв'язку з цим усвідомлення особистістю суспільних явищ зумовлює чітке уявлення про цінності, що функціонують у суспільстві, оскільки в них акумульовано культурне багатство народу. Виявлення таких цінностей і розуміння їх соціальної значущості є досить складними процесами для молодого покоління.

Важливу роль при цьому відіграє активність особистості. Характеристика активності як стану особистості (риса, що базується на потребах і зацікавленнях особистості й виражається у внутрішній готовності до дії), а також як ставлення особистості – більш або менш енергійна самодіяльність, спрямована на перетворення різноманітних аспектів діяльності та самих себе [3].

Активність особистості, на думку В. Радула, – діяльне ставлення особистості до світу, здатність створювати суспільно значущі перетворення матеріальної і духовної сфер на основі засвоєння історичного досвіду людства; реалізація у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні. Формується активність особистості під впливом навколишньої дійсності й виховання. Інтегральною характеристикою активності особистості, науковець визначає, активну життєву позицію людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній налаштованості на діяльність [19].

Основу активності особистості становлять потреби, які виступають рушійною силою її розвитку. Отож, про активність можна говорити водночас як про форму вираження потреб людини, вияву її соціально-психологічних властивостей, так і про характеристику особистості як суб'єкта життєдіяльності [15].

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення змісту поняття «соціальна активність особистості». Досить поширеним є визначення соціальної активності як соціальної якості особистості.

Так, В. Мордкович зазначає, що соціальна активність особистості є суттєва суспільна якість людини, що виявляється у здатності суб'єкта до цілеспрямованої взаємодії з середовищем, у здатності, яка базується на її потребах і інтересах, існує як внутрішня готовність до дії і проявляється як усвідомлена і енергійна діяльність, спрямована на перетворення різних областей дійсності і самих соціальних суб'єктів [12: 15].

Соціальна активність особистості – це системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень соціальності індивіда, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин [2].

Відповідно соціальну активність визначають як вихідну соціальну якість особистості, яка виявляється у активному ставленні особистості до суспільства, його проблем, визначає якісні особливості свідомості та діяльності особистості.

Також соціальна активність розглядається як форма людської діяльності. Соціальна активність – сукупність форм людської діяльності, свідомо орієнтованої на розв'язання завдань, що постають перед суспільством, класом, соціальною групою у певний історичний період. Суб'єктом соціальної активності може виступати особистість, колектив, соціальна група, шар, клас, суспільство в цілому [19].

Соціальна активність особистості, як зазначає Ю. Воробйов, не може бути розкрита інакше як через діяльність, її форми і види. Вчений зазначає, що соціальна активність особистості висловлює «Не будь-яку, а певну діяльність: по-перше, обумовлену внутрішніми причинами, по-друге, спрямовану не лише на збереження системи, а й на її подальший розвиток, по-третє, творчу; по-четверте, та, яка носить строго виборчий характер і включає оціночний момент» [6].

Реалізація соціальноактивної життєвої позиції залежить від ступеня сформованості взаємин, інтересів, установок та навичок соціальної діяльності. О. Бодальов визначає активність як якісну характеристику діяльності особистості [5].

Соціальну активність особистості ми розглядаємо як певний тип відносин між особистістю і соціальним середовищем. Ці відносини реалізуються у процесі соціальної діяльності особистості, в якій вона на основі суспільно сформованих здібностей перетворює дане соціальне середовище. Соціальна активність, за визначенням В. Мордковича, трактується як здатність соціального суб'єкта до цілеспрямованої взаємодії з навколишнім середовищем в процесі якої відбувається перетворення і середовища, і суб'єкта. Тому особистість, на його думку, є істотою соціальною, яка повторює спільні для всіх погляди, виконує спільні для всіх звичаї, виявляє спільні для всіх дії, тобто вона підпорядкована суспільним вимогам і не може розглядатися поза її соціальним життям [12].

Соціальна активність особистості – це свідомо і цілеспрямована діяльність особистості та її цілісно соціально-психологічна якість, яка, будучи діалектично взаємозумовленою, визначає і характеризує ступінь або міру персонального впливу суб'єкта на предмет, процеси і явища навколишньої дійсності. Діяльність виступає як спосіб існування соціального суб'єкта і є реальним проявом його соціальної активності [9].

Соціальна активність сприяє злиттю індивіда із соціумом (ідентифікація) і виокремленню, збереженню свого «Я» (автономізація), тобто активність виступає і як процес формування, перетворення особистості, й як подолання зустрічних детермінант у процесі її становлення [10].

Як зазначають С. Грабовська та С. Чолій, соціальна активність найбільш загальна характеристика особистості, яка реалізується у соціальній поведінці (яка може здійснюватися як усвідомлено, так і імпульсивно, в пориві емоцій, знічев'я, з конформістських міркувань тощо) та у соціальній діяльності (що здійснюється цілеспрямовано, виходячи зі свідомо поставленої мети, за більш чи менш чітко побудованим планом) [8].

З урахуванням змісту соціальної активності Є. Біленький звертає увагу на те, що соціальна активність відображає «рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, ідеалів завдяки освоєнню, збереженню, руйнуванню існуючих або створенню нових умов, життєво важливих зв'язків із природним і соціальним середовищем, формуванню особистих соціальних якостей» [4: 15].

За своїм змістом, спрямованістю на певні цінності, а також за рівнем їхнього осмислення, за характером і за рівнем реалізації соціальна активність багатоманітна. Виявляється, що саме аналіз її зв'язку з соціальною дає змогу виявити певні типи соціальної активності [20].

Соціальна активність може мати егоцентричну спрямованість, замикаючи людину в просторі його власної суб'єктивності; альтероцентричну, що підпорядковує життя служінню близьким; соціоцентричну, направлену на реалізацію суспільних потреб різного рівня, яка робить життя людини невіддільним від турбот і проблем широких соціальних спільнот. Для соціально активної особистості вони є висхідними, визначальними. Таким чином, перший критерій виявляє характер спонукальних сил, потреб, цінностей, що є основою соціальної активності [11].

Як зазначає Б. Новіков, соціальна активність виражає рівень реалізації функціональних особливостей соціальної спільноти, загальної соціальності особистості, її внутрішню потребу, прийняття цінностей суспільства [14: 6].

Структурна складність соціальної активності зумовлює її поліфункціональність:

- 1) *ідентифікаційна функція* полягає в усвідомленні свого «Я» як представника соціальної спільноти;
- 2) *цілеутворююча функція*, за якої цілі даної спільноти перетворюються на особистісні цілі;
- 3) *мотиваційна функція* виявляється в спрямуванні людини, її соціальної активності в процесах державотворення, різних видах суспільно корисної діяльності (еколого-економічній, навчально-трудої, техніко-технологічній тощо) [16].

Соціальна активність характеризується не тільки усвідомленням та прийняттям інтересів суспільства і певних спільнот, а й готовністю та вмінням реалізовувати ці інтереси, активною діяльністю самостійного суб'єкта. Важливими ознаками соціальної активності особистості є сильне, стале прагнення впливати на соціальні процеси та дієва участь у суспільних справах, прагнення

змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми та елементи [18].

Соціальна активність особистості на всіх стадіях онтогенезу сприяє повнішому опануванню форм і норм людської поведінки, засвоєнню широкого спектру соціальних ролей, ліпшій самоідентифікації та самоактуалізації [1].

Таким чином, соціальна активність особистості розглядається як одна з найважливіших умов соціалізації особистості у процесі виховання, навчання і самовиховання, під час якого людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість. Результатом цього є засвоєння соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються якості особистості.

Висновки. Соціальна активність особистості – це особистісна якість людини, яка проявляється у вияві ініціативи і відповідальності, самостійності і незалежності. Соціальна активність особистості розглядається як один з найважливіших чинників соціального розвитку, під час якого людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість. Це сприяє засвоєнню соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціальні якості особистості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Авраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие отношений ребёнка в детской субкультуре / В.В. Авраменкова. – М. МПСИ; Воронеж, изд-во НГО «Модек», 2000. – 416с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М., 1998. – 376 с.
3. Бехтерев В.М. Избранные труды по психологии личности: в 2 т. / В.М. Бехтерев / Санкт-Петербургский гос. Ун-т. Факультет психологии [Г.С. Никифоров (отв. Ред.), Л.А. Коростылев (ред.)]. – С.Пб.:Алетейя, 1999. – Т. 2: Объективное изучение личности. – 283 с.
4. Біленький Є.А., Козловець М.А., Саух І.В. та ін. Соціологія: словник термінів і понять / За ред. Біленького Є.А. і Козловця М.А. – К.: Кондор, 2006. – 370 с.
5. Бодалев А.А. О формировании отношений / А.А. Бодалев // Педагогика. – 1997. – № 8. – С. 39 – 44.
6. Воробьев, Ю. Л. В поисках смысла и правды. Активность и развитие личности / Ю. Л. Воробьев, Б. Н. Королев. – М. : МГСУ Союз. – Т. 1. – 2003. – 500 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
8. Грабовська С. Л., Чолій С. М. зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Част. 1. – К., 2010. – С. 171–181.
9. Коган В. З. Человек в потоке информации. Новосибирск: Наука (Сибирское отделение), 1981. – 186 с.
10. Корієв М.Н. Соціальна психологія / М.Н. Корієв, А.В.Коваленко. – К., 1995.
11. Кратко А.А., Якуба Е.А. Соціологія: Конспект книги Якуба Е.А. Соціологія. / А. А. Кратко, Е. А. Якуба. – Х.: Константа, 1996. – 192с.–Київ, 1998.
12. Мордкович В. Г. Социальная активность: суть и споры / В. Г. Мордкович // Социальная активность. Челябинск. – 1976. – Вып. 3. – С. 3-25.
13. Никитина С.В. Социальная компетентность как задача современной школы в условиях модернизации // Проблемы педагогической инноватики. Профильное образование: Матер. VIII регион. науч.-практ. конф. / Под ред. Т.А. Ярковой: В 2 ч. Тобольск: ТГПИ, 2004. Ч. 2. С. 37-40.
14. Новиков Б.В. Социальная активность как мера самостоятельности личности / Б.В. Новиков // Творчество и философия. – К., 1989.
15. Орбан-Лембрик Л.Є. Соціальна психологія: Навчальний посібник / Л.Є. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с.
16. Оржеховська В. Формування соціальної відповідальності учнів у сучасній школі // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 25–31.
17. Петровский А. В. Социальная психология: учебное пособие для студентов педагогических институтов / А.В. Петровский, В.В. Авраменкова, М.Е. Зеленова [под ред. А.В. Петровского]. – М.: Просвещение, 1987.
18. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; За ред. Н. П. Осипової. – К.: ЮрінкомІнтер, 2003. – 336 с.
19. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304 с.
20. Ядов В.А. Социальный тип личности / В. А. Ядов // Коммунист.– 1988. – № 10 – с. 96–104.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Уйсімбасва Маріям Валіханівна – аспірант лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання НАПН України.